

Diax – en af de små tyske kamerafabrikker!

Tiden efter 1945 var i Tyskland en periode med overlevelseskamp, iderigdom og vilje til selvstændighed. På trods af materialmangel, indre grænser mellem de enkelte besættelsezoner og bureaukrati lykkedes det for mange at opbygge små virksomheder med baggrund i Tysklands store ekspertise på det finmekaniske område, herunder kamerafabrikation.

Måske gav disse begrænsninger netop de små kamerafabrikker en mulighed for at vokse op og overleve. Der har sandsynligvis i tiden efter 1945 været omkring 60 af ganske små kamerafabrikker, medens de store og de mellemstore hver for sig lå på et antal omkring 12

Da vi når frem til 60'erne forsvinder alle disse små fabrikker; nogle går konkurs og dem med gode ideer bliver købt op af de store, medens andre bare lukker. Det sidste er tilfældet med Diax i 1958. Flere var som dette firma et enkeltpersonsfirmas eller også få personers værk (Aka Friedrichshafen)

Leif Johansen

Personen:

Firmaet blev startet af (Hans) Walter Voss. Walter Voss blev født i 1908 i Thüringen. Han voksede op i og omkring Düsseldorf. I

forældrenes familie finder man finmekanikere, maskinbyggere, tårnurmagere og smede; men Voss får selv en uddannelse inden for handel herunder eksport. Voss var nu en 1,90 m høj flot mand. Efter sin uddannelse flyttede han rundt i Tyskland. Han skiftede ofte arbejdsopgaver og bosted. Under krigen var Voss indkaldt til luftværnsartilleriet og kom

efter sigende igennem uden at have sagt "Heil Hitler" en eneste gang. Ved krigsafslutningen befandt han sig i amerikansk krigsfangenskab. Han slog sig ned med sin familie i Ulm an der Donau og grundlagde her i 1947 Diax fabrikken med produktion af afstandsmålere og senere kameras.

Diax fabrikken blev lukket i solvens ved nytår 1957/58.

Han flyttede til Schweiz, giftede sig for anden gang med en kvindelig kunstner og bosatte sig i dette land først i den sydlige del senere nær den tyske grænse ved Bodensøen. Egentlig permanent arbejde havde han ikke, men hans interesse for moderne kunst førte til, at han forsøgte sig uden succes som galleriejer på et tidspunkt, hvor han allerede var præget af den sygdom, der førte til hans død 60 år gammel i 1968.

Voss var sikkert et rastløst menneske, hvor der hele tiden skulle ske noget nyt. Han havde to store interesser: kamerateknik og

moderne kunst. Han var en habil landskabsfotograf.

Hans interesse for kameraer begynder allerede i slutningen af 20'erne, hvor han tilsyneladende har udviklet ideer til modeller. Det ser ud, som om han kort før krigen egentlig havde en model og en ide om produktion klar. Han antyder også i sin selvbeskrivelse, da han skal starte firma, at han i årene 1939 – 1943 har udført udviklingsarbejde af kameraer sammen med optikfirmaet Hensoldt & Söhne (under Zeiss gruppen) i Leitzbyen Wetzlar. Under krigsfangenskabet blev kameraudviklingen taget op igen, og Voss havde en færdig kamera-ide, da han tog til Ulm. Han fortsatte efter Diax perioden med at studere de nye kameraer herunder de japanske. Der findes også skitser til nye modeller, men han vendte aldrig tilbage til kameraproduktionen.

Grundideen bag Diax kamera:

Voss udviklede et kompakt (se foto af Diax Ia) kamera præget af kvalitet, men også til en pris så almindelige mennesker kunne købe det. Som nystartet efter krigen, var han ikke bundet af førkrigskonstruktioner. Medens de fleste store efter krigen byggede videre på bælgkamerakonstruktionen og spredte sig over såvel 24 x 36 mm som rullefilmformaterne, nåede han som andre med de samme ambitioner og med inspiration

fra Leica og Contax frem til en løsning, 24 x 36 mm – objektiv i fast montering. Diax var som de fleste små fabrikker samlefabrikker med udviklingsafdeling, der bestilte næsten alle dele fra underleverandører, hvorefter disse dele blev finpudset, overfladebehandlet og samlet. Dette betød, at man også valgte en lukkermodel, som kunne leveres færdig til montage; altså en centrallukker fra en af de to store leverandører Decker (Compur) eller Gauthier (Pronto (-r)). Ideen om at lave et kamerasystem med vekseloptik som i Leica og Contax krævede også nogle beslutninger og kompromiser. For at undgå vignettering burde en centrallukker placeres i det optiske hovedplan dvs midt inde i objektivet, men med vekseloptik fører det til en kompliceret linse, hvor kun den forreste del kan udskiftes (bl.a. Retina c løsningen). Hvis lukkeren sidder bagved objektivet, kan man skifte hele objektivet (bl.a. AkA, Voigtländer Prominent, Braun Paxette II og Altix). Uanset valg af løsning på placering af centrallukkeren, kan man kun have et begrænset udvalg af brændvidder af tekniske- og af vigneteringsgrunde. Derfor blev det for de fleste producenter inklusive Voss konstruktionsløsningen med lukkeren på kamerahuset og linsen foran lukkeren. For småbilledkamera var udskiftningsmulighederne derfor oftest kun 35 mm og 90 mm. Dog har Diax også 135 mm tele[i].

Voss valgte til sine kameraer næsten udelukkende Compurlukkeren. De første var Rapid de senere Synchron. Kun "billigkameraet" Diaxette blev udstyret med en Pronto / Pronto S lukker. Til gengæld havde han flere optikfirmaer inde i billedet. Han startede med Steinheil (Culminar, Cassar) og Friedrich (Axinon) men snart blev hovedleverandøren Schneider (Xenar, Xenon) og Schneider/Isco (Westar, Isconar) samt Rodenstock (Heligon, Trinar).

Alle hans kameraer har spænding af lukkeren koblet sammen med filmfremføringen og spærre for dobbelteksponering. Med overgang til Synchron Compur bliver der en M og X synkronisering. Kameraet har bagvæg som sættes ind fra neden og skrues fast med en møtrik, der samtidig har hul til stativ (stativgevind er i kamerahuset)

I modsætninger til de store fabrikker har Diax kun én grundmodel ad gangen i produktion med variationer i objektiv og udstyr. I det 10 årige forløb er disse grundmodeller.

1. Grundmodel

Diax 1947 - 1949:

Fast objektiv flad overdel ganske lille søger
Compur Rapid

Fast objektiv: Axinon, Culminar og mod slut Xenar
Styktal omkring 10.000

Diax 1950 - 1952l:
Fast objektiv overdel med lille spring

Compur Rapid senere Synchro Compur
Fast objektiv: Xenar, Xenon, Heligon
Styktal omkring 8.000

Diax II 1951 – 1952:

Fast objektiv med stort spring
Koblet afstandsmåler
Synchro Compur
Xenar, Xenon, Heligon
Styktal omkring 5.000

2. Grundmodel

Diax Ia 1952 – 1955:

Nyt kamerahus overdel stort spring 1952 - 1955

3 søger for 35 mm, 45-50 mm, 90 mm
Synchro Compur
Lukkeren kan spændes uafhængig af
filmfremføring, muliggør dobbelteksponering.

Vekselloptik egen udviklet skruefatning 35 – 45/50 – 85 – 90 – 135 mm Westar, Isconar, Xenar, Xenon
Styktal 17.000 – 20.000

Diax IIa 1954 - 1956
Som Ia men med koblet afstandsmåler, Ia kan ombygges på fabrikken til IIa.
Søgeren for 35 mm falder bort
Styktal omkring 15.000

Diaxette 1953

Kamerahus som Diax Ia med overdel lille spring a la Diax I
Pronto – Pronto S
Cassar
Styktal kan ikke dokumenteres, de fleste blev eksporteret

Diax Ib 1956:

Flad hævet overdel uden spring med hurtigoptræk ellers som Ia
Styktal ca. 5000

Diax Ilb 1056:

Med afstandsmåler og hurtigoptræk ellers som Ib
Styktal 18.000 – 20.000

Objektiver fra a serien kunne bruges til b serien undtagen Westar. De vil dog skulle drejes 90 grader på grund af flytning af den

mekaniske kobling af afstandsmåleren.

3. Grundmodel

Diax L-1 1957:

Ny kamerahus - større tungere

Egentlig en ny serie c som ikke blev realiseret, L-1 blev en stop-gab løsning inden lukningen

Ikke-koblet lysmåler med lysværdi (Gossen)
Compur Rapid Lysværdi lukkeren var nu placeret i objektivet ikke bagerst
Fast optik Rodenstock Diax Trinar
Styktal ca. 5.000

Den samlede produktion i dette 10 år var på omkring 100.000 kameraer. Dette er mindre end en enkelt serie af Praktica FX fra samme periode

Ud over disse produktionsserier blev der fremstillet en række forsøgsmodeller bla. en Diax Standard som en Diax Ia med vekseloptik, men med en Diaxette overdel. Tilsyneladende er der lavet omkring 10, hvoraf nogle er endt i Australien. Der findes også forsøgsmodeller til den omtalte c serie samt en Diax refleks (SLR med fast objektiv).

Lukning:

I januar 1958 blev fabrikken lukket. Voss tilbød medarbejderne at købe aktier i op til 49% men de afslog. Firmaet var solvent og Voss kom tilsyneladende ud med en pæn formue. Årsagen til lukningen havde nok to side: En personlig og en konjunkturmæssig. På det personlige plan var perioden i Ulm med Diax, den længste sammenhængende periode på et sted og med et arbejde for Voss. Han var nok ved at trænge til luftforandring, som den tilsyneladende

rastløse sjæl han var.

Hvad angår det konjunkturmæssige, ville en fortsættelse kræve teknisk nyudvikling, stor kapital og lavere krav til kvalitet af hensyn til salgspris. Konkurrenter rykkede nærmere, eksporten vaklede og den tekniske linie var nu koblet lysmåler, automatisering, spejlrefleks og billigere spaltelukkermodeller (Edixa og Praktica). Skulle produktionen forsætte, som Dacora og King gjorde, måtte styktallet op, prisen ned og måske derpå "fremmedproduktion" til Porst og andre handelskæder.

Voss stoppede, medens legen endnu var god.

Eksport:

Voss var fra mellemkrigstiden skolet i eksport. Diax kameraproduktionen blev derfor spredt ud i hele verden, især Australien, Sydamerika, men også til USA kom Diax. Over 1/3 af produktionen er sikkert blevet eksporteret.

I Danmark blev Diax importeret af firmaet H. Hansens søn i Odense fra omkring 1953 til 1958. Dette firma havde annoncer i Fotomagasinet for DIAX i disse år. Jeg købte selv min Diax la (ca. 300 kr) hos Proki Jernbanegade i

Odense i 1955, Proki tilhørte familien H. Hansen (fotograf Sjøgren Hansen)..

Dette køb er det eneste sikre køb jeg har kunnet finde i Danmark. På museet i Herning er en Diaxette og en Diax L-1. Men oprindelsen af disse kameraer fortøner sig. Jeg ved, at en person har et Diax la, men det kan være købt i Sverige. For nylig var en Diax la til salg på QXL, men sælgeren havde ingen viden om oprindelsen. Finland havde Voss store problemer med; han fik en aftale, som

ikke blev opfyldt af aftageren. Efterlysning i Norge og Sverige har ikke givet resultater bortset fra en samler, der har et Diax L-1, som beviseligt er købt af en norsk student i Tyskland.

Da jeg er i løbende kontakt med Peter

Geissler som har skrevet DIAX historien, er jeg meget interesseret i informationer om Diax i Skandinavien særlig i Danmark. Desuden vil jeg gerne vide mere om firmaet H. Hansen og H. Hansens søn i Odense.

Hvorfor købte jeg så en Diax la? Jeg var 15 år gammel, nykonfirmeret og i besiddelse af gavepenge til et kamera. Den Vitessa, som stod i vinduet hos den lokale fotohandler i Faaborg, var for dyr. Så kørte vi til Odense med toget, og der faldt jeg totalt for Diax. Syncro Compur med 1/500 sek var lige sagen og tanken om flere objektiver (fattigmandsleica syndromet) afgjorde valget. Som de fleste andre fik jeg aldrig en tele, men objektivet (Isconar) kunne skrues af, og jeg nåede at få en original mellemling mellem Diax skruegang og det mere almindelige Leicagevind. Denne ring monterede jeg i en konservesdåse, som så udgjorde tubus i et hjemmebygget forstørrelsesapparat uden kondensorlinse, men med mælkeglas under

pæren. Det gav nogle meget lange belysningstider men fremragende bløde forstørrelser.

Efter at DIAX kamera blev en vigtig del af min samling, genoptog jeg med jævne mellemrum fotograferingen med DIAX. Nogle af kameraerne i samlingen var delvis defekte med andre blot skulle have lidt "blødgøringsbenzin" i lukkeren. Generelt viste Syncro Compur lukkeren sin kvalitet ved fortsat at fungere tilfredsstillende. Mit foretrukne kamera blev en DIAX IIb her primært på grund af hurtigoptrækket. Afstandsmåleren er brugbar, men ikke særlig tydelig og hurtig at arbejde med. Jeg har nu et sæt vekslobjektiver, så jeg i modsætning til de unge dage kunne prøve at skifte mellem dem. Her viste der sig et problem med DIAX. Det var langsomt at skifte objektiverne ud. Egentlig har jeg kendt til problemet i mange år. Når man fik kameraer med objektiver, var filtergevindene ofte ødelagt. Ja et

enkelt Westar havde fået den forreste linse slået løs. Årsagen til miseren ligger i vekseltilslutningen.

Objektivet skal sættes lige på, således at afstandsindstillingsoverførelsen passer ind i et hul i objektivets bundflade. Her skal nemlig føleren fra kameraet hvile på den ring, der i objektivet følger afstandsindstillingen. Når dette er passet sammen skal en omløbermøtrik på objektivet drejes i gevindet på huset og trække objektivet ind og spænde objektivet fast. Denne omløbermøtrik har svært ved at få fat i gevindet. Den kan gå skævt ind og skabe det indtryk, at objektivet sidder fast, men når kameraet løftes op falder objektivet af, derfra kommer de mange skadede filterringe.

Den principielle løsning som fabrikkerne i Dresden havde fundet (en Zeiss Ikon Tenax II konstruktion?) var meget bedre. Objektivet sættes også her lige på, men der er dels noter dels 3 bajonetlignende flanker, så der reelt er styr på objektivets placering. Omløbermøtrikken sidder på kamerahuset, det griber ind i gevind på objektivet (altså modsat af DIAX) og skal kun drejes ca 30 grader (DIAX skal drejes flere omgange). Altix, Werra, Pentina m.m. har denne løsning.

Samling:
Samtlige grundmodeller desværre ikke nogle med Rodenstock objektiver

Desuden:

Tele Xenar 90 mm til B serien

Tele Xenar 135 mm til A serie

Xenargon 35 mm B serien

Universalsøger

Xenon 2.0/50 til A,B serien

Målebånd til næroptagelser

Diverse filtre og modlysblænder.

I januar 2019 besluttede jeg at afprøve de forskellige brændvidder på DIAX IIb. Det var ved den lejlighed, at jeg rigtig fandt ud af, hvormeget gevindtilslutningen kunne drille. Det lykkedes, at få nogle telebilleder, der var uskarpe. Objektiverne var slet ikke kommet helt ind, men hang på skævt i det yderste del af gevindet. Kamerahuset skal helst ligge på et bord, hvorefter man med flid forsøger at få møtrik og gevind til at passe sammen.

Resultatet blev:

Xenargon 35 mm

Xenon 50 mm

Tele Xenar 90 mm

Tele Xenar 135 mm

Denne artikel bygger på en fremragende og dybdegående bog :

1.

Peter Geissler:

„Das Diax-kamera-Werk Walter Voss
Kleinbild-Kameras aus Ulm an der Donau
1947 – 1957“

Scripta Mercaturae Verlag D- 55595 St. Katharinen
ISBN 3-89590-117-2

samt

2.

Willi Kerkmann:

„Deutsche Kameras 1945 – 2007“ 4. Udgave ISBN
3-00-004635-6 Lindemann Stuttgart

Web adresser

1.

<http://www.kamerasamling.dk/diax/index.html>

2. <http://www.kamerasamling.dk/samling/hansen.html>
3. <http://diax.fotohistoricum.de> Peter Geissler
4. http://www.ukcamera.com/classic_cameras/camindexe.html Classic cameras (find via Cameras venstre)

Billeder:

Alle : Leif Johansen

[i]

Der er uklarhed omkring, hvem der var først med "Fattigmandsleicaen" dvs et målsøgningskamera med centrallukker på kamerahuset og ægte vekseloptik. I Objektiv nr 83 (Temanummer om Voigtländer) påstås, at Voigtländers Prominent i 1950 var det første, men det er ikke korrekt. Litteratur 2 viser at Prominent først var i gang med vekseloptik omkring 1953.

1. AkA Friedrichshafen "Akarette" fra 1948,
2. Futura Optik Freiburg Futura i 1950,
3. Kolbow & Steinberg Reporta II i 1950,
4. Diax Ia i 1952,
5. Voigtländer Prominent 1953
6. Braun Paxette II 1953
7. Altissa Altix V 1954,
8. Leidorf Lordomat 1954,
9. Voigtländer Vitessat T 1956,
10. Agfa Ambisilette 1956,
11. Bolta Photavit 36 1957,
12. C. Zeiss Werra III (Jena) 1958.

Et af de første SLR med centrallukker og vekseloptik er tilsyneladende Metz Mecaflex 1951.